

DIDACTICAL APPROACHES AND INSTRUMENTS FOR THE IMPLEMENTATION OF REFLECTIVE ACTIVITY IN THE PROCESS OF TECHNOLOGICAL TRAINING

Yordanka St. Peycheva

ABSTRACT: *The ability to perform objective self-evaluation and evaluation of the activity and the results of it is extremely important for building adequate competence and self-esteem in the modern personality. The initial stage of the primary education is very important for the formation of reflexive skills, and this publication examines a concrete didactic tool for self-assessment of students' entrepreneurial culture.*

KEYWORDS: *nitial stage of basic education, reflexive skills, entrepreneurial culture, didactic approaches and tools*

Изследването е финансирано по проект № РД-08-130/07.02.2018 г. от параграф на фонд „Научни изследвания” на ШУ „Епископ Константин Преславски”.

Рефлексията е процес – интелектуална процедура, и се свързва с интелектуалното развитие на ученика. В обучението се явява движеща сила за формирането на личността му. В своята дейност ученикът подлага на съмнение и критичен анализ основанията на собствената си дейност, преразглежда и осмисля както своите знания, така и своите ценности и чувства. Рефлексията се разгръща в активно комуникативна среда – чрез участие в дискусии, обсъждане и др. дейности [4]. Като мисловна процедура, съзнателно насочва обучавания към самопознание. Създава предпоставки за саморазвитие, самообразование и самоусъвършенстване [2].

Безспорно способността за осъществяване на обективна самооценка и оценка на дейността и резултатите от нея е изключително важна за изграждане на адекватна компетентност и самочувствие у съвременната личност. Ето защо, в процеса на учебно-възпитателната дейност педагогът трябва да предлага системно на учениците възможности за оценяване чрез разнообразни дидактически инструменти, подходящи за тяхната възраст: система от изисквания, представляващи точни и ясни критерии за оценяване, скали, таблици, ключове за оценяване на получени резултати и т. н., за да се формират умения за осъществяване на обективна рефлексия.

Неслучайно един от аспектите на личностно-ориентираното обучение, характерно за съвременния етап на образование, се свързва с развитието на уменията за оценяване и самооценяване на постигнатите резултати. Личностно-ориентираният подход е в тясна зависимост и от принципа за отвореност на обучението, което предполага непрекъснатост и системност по отношение на активността и на педагога, и на възпитаниците му. Без наличието на алтернативи и възможности за избор, не може да има свобода в работата на учителя и в учебната дейност на учениците.

Известно е, че решаването на всяка познавателна и практическа задача в обучението в началното училище преследва постигането на няколко резултата:

1. Усвояването на конкретно учебно съдържание, респективно умения и компетентности;
2. Емоционална и интелектуална стабилизация, стимулирана от преодоляната трудност и изживения успех;
3. Засилване чувството на сигурност при постигане на познавателната цел;
4. Формиране и укрепване на психичното новообразование — рефлексията;
5. Ценностно обогатяване (Василева, Ем., С. 2003) [1].

Рефлексивните умения са динамична част от процеса на изграждане на Аз-образа. Те са резултат от специфичните условия на индивидуалното развитие на личността. Самооценката е свързана с формирането на определено ниво на претенции, отразяващи стремежа към определена степен на постижения в различни области на човешкия живот. Уилям Джеймс предлага формула за определяне на самооценката, според която тя е в правопрпорционална зависимост от успехите и обратно пропорционална от претенциите на личността. Според тази формула пътят за повишаване на самооценката се изразява в увеличаване на успехите и намаляване на претенциите на личността [7].

Самооценката съществува в две основни форми – адекватна и неадекватна [7]. Адекватната самооценка се изразява в съответствие между амбициите на личността и възможностите за тяхното постигане. Нормалната самооценка предполага поддържане на позитивно самовъзприятие чрез омаловажаване на неуспехите, съчетано с поведенческа ефективност при решаване на възникналите проблеми. Неуспехът формира критично отношение към собствените неуспехи, коригиране на бъдещите цели и планиране на нови средства за справяне със съответната задача или проблем. В детството и юношеството поради беден социален опит и недостатъчно стабилни критерии формирането на устойчива адекватна самооценка е затруднено, поради което тя има преходен и ситуативен характер. Неадекватната самооценка може да бъде занижена и завишена. Занижената самооценка е свързана с поставяне на цели под възможностите и води до неувереност, повишена тревожност, резервирано отношение към положителната оценка на другите, потиснатост, чувство за малоценност. Високата самооценка е свързана с осъзнаване на собствената ценност и достойнство, докато неадекватно високата оценка се изразява в надценяване на собствените способности и поставяне на цели, които личността не може да осъществи [6].

Правилно изградената самооценка се счита за източник на самоуважение, самочувствие, удовлетвореност, емоционално благополучие и увереност в себе си. Лицата с ниска самооценка проявяват по-голяма чувствителност към неуспехите, отколкото към успехите и са склонни да се изживяват като неудачници. Завишената самооценка се свързва с определени нарушения в психичното равновесие и поведение. Такива личности проявяват повишена самоувереност и непрекъснато търсят признание, независимо от това дали го заслужават. Често те стават причина за конфликти в групата, защото са недоверчиви, критични и подозрителни. Самооценката е свързана с усета за успех, както и за неуспех.

В диагностиката на уменията за планиране и организиране на игровата дейност на 6–7 годишните деца, С. Петкова счита, че е необходимо детето да се включва и в определянето на формите на контрол, а не само да се съобразява с тях и формулира показатели за регистриране на изказаните от него предложения, по които се оценява съответствието между намерение и резултат [5]. В този смисъл формирането на рефлексивни умения при децата от тази възрастова група може да се отчете по-скоро като пропедевтика.

При децата от началната училищна възраст самооценката се формира на базата на чужда преценка (родители, близки, приятели) с помощта на различни ориентири – одобрение или неодобрение, подкрепа или отхвърляне, критично отношение към собственото поведение. Затова, когато даваме оценка за извършена дейност от детето, е необходимо винаги да се аргументираме, за да бъдем убедителни. Системата от критерии за оценяване трябва предварително да е известна.

Изследвайки особеностите на самооценката при учащите се от началния курс Липкина (цитирана от Николов, Александрова и Кръстев) отчита, че включването на детето в оценката на резултатите от индивидуалната му дейност допринася за проследяване формирането на общата самооценка като личностно качество. Според нея самооценката на детето не само отразява отношението към вече достигнатото, но и желаното от него ниво. Тя подчертава значението на самооценката като фактор, който определя успеваемостта на учебната дейност и определя мястото на детето сред останалите [6].

По степен на сформированост на самооценката могат да се обособят три групи деца:

- с относително адекватна и устойчива самооценка – притежават умение да анализират своите постъпки и да отделят техните мотиви, повече се ориентират на знание за себе си, отколкото на оценката на възрастните;

- с неадекватна и неустойчива оценка – не притежават достатъчно умения да отделят съществените си качества и да анализират своите постъпки;
- с ниско ниво на развитие и представа за себе си – самооценката съдържа характеристики, дадени им от други и то предимно възрастни.

В педагогическата практика формирането на адекватната самооценка се приема за психологическо условие за реализиране на процеса самовъзпитание [6].

В учебните програми по технологии и предприемачество темата за оценяването е регламентирана като компетентност в очакваните резултати от обучението – „оценява своята и работата на другите по зададени, обсъдени и приети критерии” [3].

В технологичното обучение трябва да се дава възможност и свобода на ученика да самооценява себе си и да изразява свободно своята самооценка. Известно е, че различните хора имат различно отношение към една и съща дейност. Усещането на ученика за собствен успех е важно и то трябва да се уважава и поощрява. За да се постигне това, учениците трябва да се включват в индивидуални или групови дейности, за качественото изпълнение на които учителят е помощник, фасилитатор, консултант, сътрудник, но не и единствен съдник [1].

В учебниците са предложени възможности за самооценка, но за да се реализират успешно, е необходимо паралелно да се създават критерии, по които да се извърши оценяването. Това ще гарантира точност и обективност на процедурата, а у децата ще се изградят представи за правилния подход в осъществяването на рефлексивна дейност. Затова е необходимо при планирането на уроците да се предвижда създаване на система от изисквания за измерване качеството на продукта, който се изработва в часа. Наблюденията ми показват, че голяма част от учителите се придържат към тази схема, но често допускат грешки, които не позволяват изграждане на точни представи у учениците за същността на оценяването. Наред с изискванията за качество на изработвания предмет, се добавят такива, които нямат отношение към преценката на конкретното изделие. Например: „Пази работното си място чисто!”, „Помагай на другарите си!”, „Внимавай да не се убодеш!”, „Работи внимателно!” и други подобни. Това са изисквания за техника на безопасност, за хигиена на работното място, за дисциплината, които не могат да бъдат полезни при оценяване на крайния продукт и объркват децата.

Изискванията за качество на изделието трябва да представляват точни и ясни критерии, по които може да се направи обективна оценка и самооценка. Те не трябва да бъдат повече от 3-4. Постепенно във времето критериалната система може да се усложнява чрез включване на повече фактори за определяне на качеството.

За успешна може да се счита работата на учителя, който е накарал децата да намерят смисъл и да чувстват радост от това, което правят. За целта е необходимо да им се дадат както насоки, така и достатъчно свобода за избор на: дейност, конструкция, естетическо изграждане, техники. Как обаче да се създадат условия едновременно успешно да се овладяват конкретни технологични операции, чрез които се формира техническа култура, и в същото време децата да изразяват собственото си „Аз”?

Обикновено степента на овладяни конкретнотрудови умения се измерва с помощта на критерии с по-голяма степен на конкретност: „Изрязвай точно!”, „Биговай прецизно!”, „Оразмери правилно!”, „Сглоби правилно!” и други подобни.

Свободата за експериментиране и откривателство се създава, когато предлагаме ситуации, в които могат да възникват алтернативи. Това предполага:

- Съобразяване на дейностите с интересите и уменията на учениците.
- Предлагане на повече от един варианти за работа, техники, материали и инструменти.
- Предоставяне на възможност за усъвършенстване или промяна на предложения модел.

За да се почувстват учениците сигурни в това, което правят, е необходимо в условията на предоставената им свобода да съблюдают определена система от критерии, съдържащи параметри с по-общ характер. Например: „Прояви оригиналност!” е сигнал за отключване на креативността. Можем да ги насочим в определена насока, например да предложат своя идея по отношение на конструкцията: „Стабилност или здравина на конструкцията”, за художественото декориране на дадено изделие: „Оформи естетически изделието по свой вкус!” и т.н.

Когато учениците се научат да измерват постиженията си в училище, те ще успяват да направят това и в живота. Затова освен формулираните по описания начин изисквания към

качеството на изделието, е желателно да се използват и други разнообразни форми за оценка и самооценка – под формата на емотикони, скали, схеми и т. н., за да се формират рефлексивните умения и се изгради умение за осъществяване на адекватна самооценка у всяко дете.

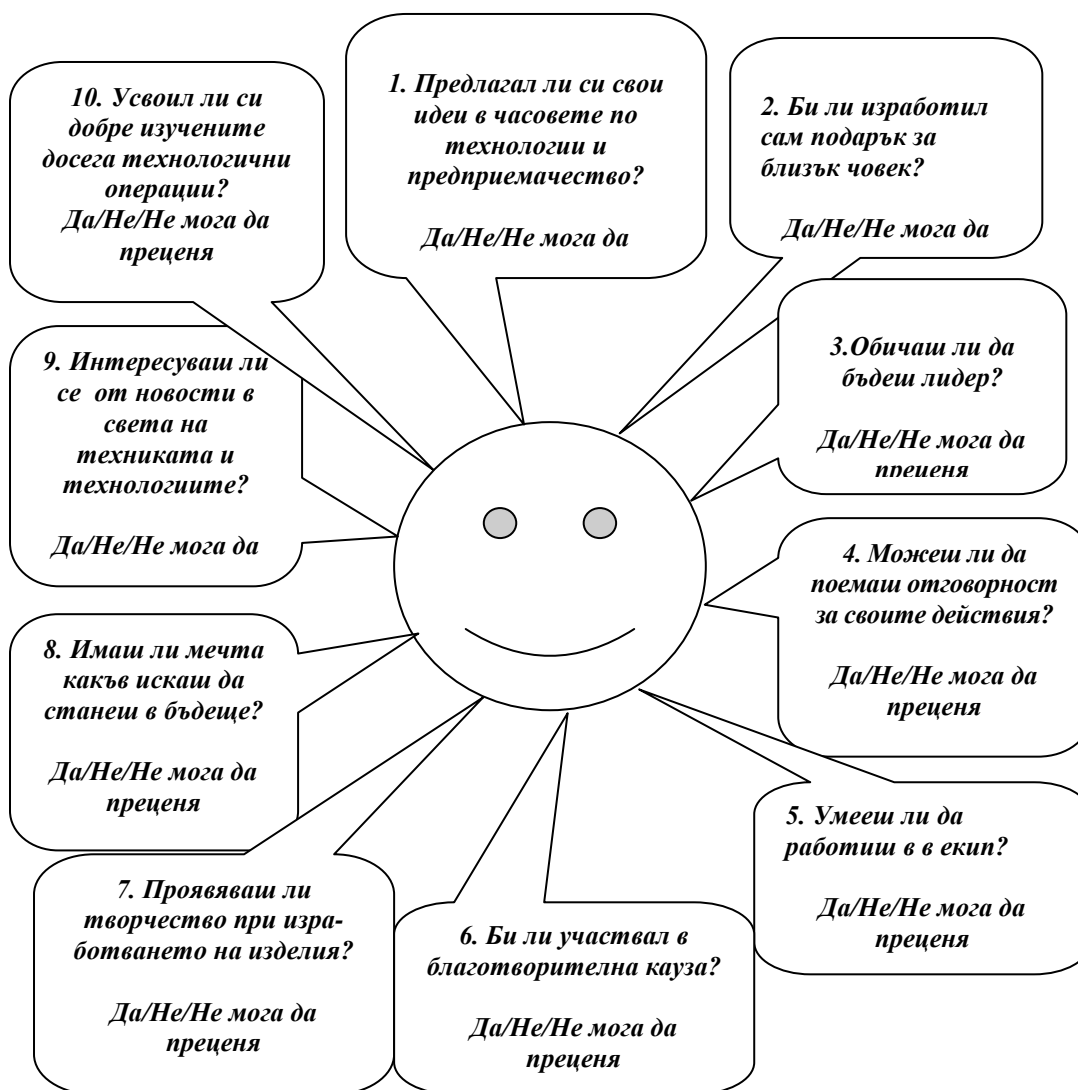
Учебните програми по Технологии и предприемачество описват съдържанието на обучението за общообразователна подготовка по направлението в I – IV клас и подпомагат приоритетно постигането на ключовата компетентност инициативност и предприемчивост.

В най-общ смисъл предприемаческата култура, залегнала в концепцията на програмите, се свързва с: умението за работа в екип, организационната култура, ценностната система, която е производна на моралните и етичните норми в обществото като цяло, на културата и особено на материалната култура на всеки член на това общество. В най-общи линии предприемаческата ценностна система се опира на пет основни стълба: независимост; лидерство; иновативност; поемане на риск; съзидателност [8].

Учениците трябва да бъдат наясно със съдържанието на понятието и очакваните резултати, към които трябва да се стремят.

Предлагам един тест, който всеки ученик може да попълни в края на учебната година и да сам да отговори на въпроса: Доколко съм усвоил умения, свързани с формирането на предприемаческата култура?

Тест „Инициативност и предприемачество”

1. Умение за предлагане на идеи (съзидателност)
2. Инициативност
3. Поемане на отговорност (поемане на риск)
4. Организаторски умения, лидерство (организационна култура)
5. Умение за работа в екип
6. Готовност за участие в благотворителни каузи (развитие на ценностната система)
7. Креативност (иновативност)
8. Далновидност
9. Познавателна активност
10. Практическа подготовка/ активност (технологична култура)

Скала за оценяване:

Отговор „да” – носи 2 т.

Отговор „не мога да преценя” – носи 1 т. Показва несигурността на ученика.

Отговор „не” – носи 0 т.

След самооценката, направена от всеки ученик, учителят също трябва да отрази своето мнение за него, за да придобие представа за степента на сформированост на самооценката, изградена в настоящия етап за всеки един.

Резултати от характеристиката на самооценката и степента на претенции

Параметри	Количествена характеристика в точки
Оценка на учителя	
Самооценка	
Несъответствие	

Въз основа на получените резултати, педагогът може да набележи конкретни мерки за учениците, които са с неадекватна и неустойчива оценка или са с ниско ниво на развитие и представа за себе си.

При несъответствие в самооценката и оценката на учителя в интервала от 0 до 5 т. може да се счита, че ученикът има изградена относително *адекватна и устойчива самооценка*.

При разлика в оценяването от 6 до 10 т. ученикът е с *неадекватна и неустойчива оценка*. Този, който се е оценил по-ниско в сравнение с учителя, се нуждае от неговата подкрепа – преподавателят трябва да създаде повече възможности за изява на това дете, да го поощрява, за да изгради неговото самочувствие. При ученици, които се надценяват, е необходимо да се работи повече за осмисляне и съблюдаване на критериите, въз основа на които се прави преценка.

Ниско ниво на развитие и представа за себе си имат ученици, при които се установява разлика при самооценката и оценката на преподавателя в интервал, равен или по-голям от 11 т. Децата без адекватно самочувствие трябва да се интегрират по-внимателно в групи, отговарящи на техните интереси и интелект, да им се дават повече възможности за изява с цел укрепване на липсващото им самочувствие.

Създаването на условия за осъществяванена рефлексивна дейност от учениците в урока по технологии и предприемачество е необходимост, продиктувана от съвременните измерения на компетентностите, заложили в учебната документация и са отражение на едно от качествата в облика на съвременната личност. Разнообразието от дидактически инструменти и подходи в тази насока съдейства за правилния избор според ситуацията, целта на урока или изследването.

References:

1. Ivanov, G., A. Kalinova. Savremenni osnovi na tehnologichното obuchenie v parvi klas na nachalното uchilishte. Pedagogicheski novosti. 2015
2. Momchilova, A. Refleksivna obrazovatelna tehnologiya - invariant v obuchenieto po fizicheskо vazpitanie i sport. Nauchni trudove na Rusenski universitet. 2014, t. 53, s. 8.2.
3. MON. Uchebni programi po Tehnologii i predpriemachestvo I, II, III klas. S., 2016, 2017

4. Stepanov, S., I. Semenov. Psihologiya refleksii: problemy i issledovaniya, sp. Voprosy psihologii, 1985, № 3
5. Petkova, S. Diagnostika na igrovite kompetentsii na 5-6 godishni detsa sled vvezhdane na grafichni sredstva v konstruktivno-tehnicheskata im deynost. Sb. Savremenni predezvikatelstva pred pedagogicheskata nauka. Sofiya, SU "Sv. Kl. Ohridski", 2014, s. 454 – 455
6. Todorova, L. Aspekti na samoozenkata v detska vazrast. Nauchni trudove na Rusenski universitet. 2011, t. 50, s. 6.
7. Chernev St., Samovaspitanie na lichnostta. V: Teoriya na vazpitanieto, pod red. na L. Dimitrov, Askoni-izdat, Sofiya, 2000
8. <https://www.mtmcollege.org/obuchenie/.../Glava%2011.pdf>

Assoc. Prof. PhD Yordanka Peycheva
Pedagogical faculty
Konstantin Preslavsky – University of Shumen
y.peycheva@shu.bg